

Eric HOBBSAWM (1917–2012), „cel mai respectat istoric britanic”, s-a născut în Egipt, într-o familie evreiască din Alexandria. Și-a făcut studiile la Viena și la Berlin, iar din 1933, la Londra. A studiat la *St. Marylebone Grammar School*, Londra, și la *King's College*, Cambridge, devenind lector la Catedra de istorie de la Universitatea Birkbeck din Londra, în 1947, și profesor, în 1970. În ultimii ani a predat la *New School for Social Research* din New York. A fost membru al Academiei Britanice și al Academiei Americane de Arte și Științe. Valoarea operei științifice i-a fost recunoscută și apreciată cu importanta distincție Companion of Honour, în 1998.

Autor prolific, cu un real talent literar, a reușit să transpună istoria într-un limbaj accesibil, publicând peste 30 de lucrări. Toate cărțile sale au fost traduse în mai multe limbi. Cele mai cunoscute patru volume ale sale, care cuprind istoria lumii de la 1789 până la 1991, au apărut în versiune românească la Editura Cartier: *Era Revoluției* (1789–1848); *Era Capitalului* (1848–1875); *Era Imperiului* (1875–1914); *Era Extremelor* (1914–1991).

A fost pasionat de jazz, semnând, sub pseudonimul Francis Newton, rubrica de critică muzicală a ziarului *New Statesman*.

La moartea lui Eric Hobsbawm, survenită la 1 octombrie 2012, Niall Ferguson nota în *The Guardian*: „Într-o vreme când diferențe ideologice foarte mici dau, în mod curent, ocazia pentru atacuri încrâncenate la persoană, Hobsbawm ar trebui să servească drept exemplu pentru felul în care oamenii civilizați pot avea păreri diferite în privința unor mari probleme, căzând, în schimb, de acord în privința multor alora”.

Traducătorul, Radu SĂNDULESCU, este redactor de carte și colaborator la diverse publicații cu profil literar din București și din provincie.

Traduceri (din engleză): Arthur Koestler, *Întuneric la amiază*, Editura Albatros, 1991 (împreună cu Sanda Aronescu), Eric Hobsbawm, *Era Revoluției 1789–1948*, Editura Cartier, 2000, Martyn Rady, *Țării, Rusia, Polonia și Ucraina*, Editura All, 2002, Arthur C. Clarke, *2061: A treia odisee*, Editura Nemira, 2013, ș.a.; (din franceză) Fabre d'Olivet, *Geneza după Moise*, Editura Antet, 1996.

Eric HOBBSAWM

Globalizare, democrație și terorism

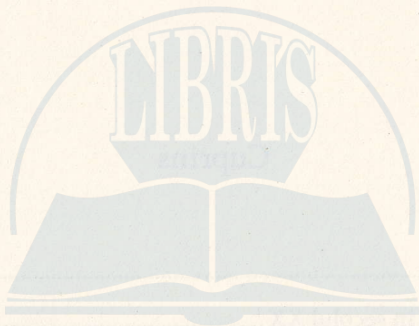
Traducere din engleză de Radu SĂNDULESCU

CARTIER
i s t o r i c



Cuprins

Prefață.....	9
1. Război și pace în secolul XX	19
2. Război, pace și hegemonie la începutul secolului XXI	32
3. Din ce cauză se deosebește hegemonia americană de Imperiul Britanic	47
4. Despre sfârșitul imperiilor	67
5. Națiuni și naționalism în noul secol	74
6. Perspectivele democrației	84
7. Răspândirea democrației	100
8. Teroarea	104
9. Ordinea publică într-o epocă a violenței	118
10. Imperiul se extinde tot mai mult	130
<i>Indice de nume</i>	141



Prefață

Secolul XX a fost cea mai extraordinară perioadă din istoria umanității, combinând – așa cum a făcut-o – catastrofe umane fără egal, o substanțială îmbunătățire materială și o sporire fără precedent a capacității noastre de a transforma și, poate, de a distruge fața planetei noastre, – ba chiar de a pătrunde dincolo de ea. Cum anume să privim înapoi la acea „epocă a extremelor” sau înainte către perspectivele noii ere care s-a ivit din cea veche? Culegerea dată de eseuri constituie încercarea unui istoric de a cerceta, a analiza și a înțelege situația lumii la începutul celui de-al treilea mileniu și unele dintre principalele probleme politice cu care ne confruntăm în ziua de azi. Aceste eseuri suplimentează și actualizează ceea ce am scris în publicații anterioare, îndeosebi istorisirea mea despre „scurtul secol XX”, *Era Extremelor*, o conversație despre *Noul Secol* cu Antonio Polito și *Națiuni și naționalism*. Atari încercări sunt necesare. În ce fel pot contribui istoricii la această sarcină? Principala lor funcție, pe lângă cea de a aminti ceea ce au uitat ceilalți, sau doresc să uite, este de a se distanța, cât se poate, de înregistrarea contemporană și de a vedea acest lucru într-un context mai amplu și dintr-o perspectivă pe un termen mai îndelungat.

În această serie de studii, îndeosebi pe teme politice, am hotărât să mă opresc asupra a cinci zone care solicită în acest moment o gândire clară și informată: chestiunea generală a războiului și a păcii în secolul XXI; trecutul și viitorul imperiilor mondiale; natura și contextul în schimbare al naționalismului; perspectivele democrației liberale; și chestiunea violenței politice și a terorii. Cu toatele au loc pe o scenă a lumii dominată de două procese legate între ele: accelerarea enormă și continuă a capacității speciei umane de a schimba planeta prin intermediul tehnologiei și al activității

economice și globalizarea. Prima dintre acestea, din păcate, nu a avut până acum niciun impact semnificativ asupra celor care realizează deciziile politice. Scopul guvernelor rămâne maximizarea creșterii economice și nu există o perspectivă realistă a vreunor pași efectivi pentru a face față crizei încălzirii globale. Pe de altă parte, încă din 1960 avansul accelerat al globalizării, cu alte cuvinte faptul că lumea constituie o singură unitate de activități interconectate, nestânjenite de granițe locale, a avut un impact politic și cultural profund, îndeosebi în forma sa dominantă a pieței libere globale nesupuse controlului. Acest lucru nu este discutat în mod expres în aceste eseuri, în principal datorită faptului că politica constituie singurul domeniu de activitate umană care rămâne practic neafectat de această situație. În încercarea de a realiza dubioasa sarcină de a o cuantifica, Indicele suedez KOF de globalizare (2007) nu a avut nicio dificultate în a găsi indici de flux economic și informațional, contacte personale sau răspândire culturală – de exemplu, numărul de restaurante McDonald's și de magazine IKEA pe cap de locuitor –, dar nu poate concepe alte măsuri mai bune pentru „globalizarea politică” decât numărul de ambasade dintr-o țară, calitatea sa de membru al organizațiilor internaționale și participarea sa la misiunile Consiliului de Securitate al Națiunilor Unite.

E posibil ca o discuție despre globalizare să se situeze în afara ariei de cuprindere a acestei cărți, dar trei observații generale referitoare la aceasta sunt îndeosebi relevante pentru tema ei.

În primul rând, globalizarea pieței libere, care este în acest moment la modă, a produs o creștere dramatică a inegalităților economice și sociale în interiorul statelor și pe plan internațional. Nu există semne că această polarizare nu continuă înăuntrul țărilor, în ciuda unei diminuări generale a sărăciei extreme. Acest val de inegalități, îndeosebi în condițiile instabilității economice extreme precum cele create de piața liberă globală în anii '90, se află la rădăcina tensiunilor sociale și politice majore ale noului veac. În măsura în care inechitățile internaționale se pot afla sub presiune din pricina emergenței noilor economii asiatice, atât amenințarea la adresa standardelor de viață relativ astronomice ale popoarelor din

vechiul Nord, cât și imposibilitatea practică de a ajunge la nivelul lor a vastelor populații ale unor țări precum India și China vor produce propriile lor tensiuni la nivel local și internațional.

În al doilea rând, impactul globalizării este resimțit mai ales de către cei care profită cel mai puțin de pe urma ei. Din acest motiv polarizarea sporindă a opiniilor referitoare la ea, între cei care sunt potențial la adăpost de efectele ei negative – antreprenorii care își pot ameliora costurile relocându-se în țări cu mână de lucru ieftină, profesioniștii *high tech* și absolvenții de facultate care pot găsi un loc de muncă în orice economie de piață cu venituri înalte – și cei care nu sunt feriți. Din acest motiv, pentru majoritatea celor care trăiesc din salarii în vechile „țări dezvoltate”, începutul secolului XXI oferă o perspectivă tulburătoare, ca să nu spunem sinistă. Piața liberă globală a subminat capacitatea statelor și sistemelor lor de asistență socială de a le proteja modul de trai. Într-o economie globală ei concurează cu bărbați și femei din străinătate, cu calificare egală, dar care sunt plătiți doar cu o mică parte din pachetul salarial occidental; iar acasă există presiunea generată de globalizarea a ceea ce Marx numea „armata de rezervă a muncii” a imigranților din satele marilor zone globale de sărăcie. Situații precum aceasta nu promit o eră de stabilitate politică și socială.

În al treilea rând, cu toate că dimensiunea reală a globalizării rămâne modestă, cu excepția poate a unui număr de state în general mici, mai ales în Europa, impactul său politic și cultural este disproporționat de amplu. Astfel imigrarea constituie o problemă politică majoră în cele mai multe dintre economiile dezvoltate din Occident, chiar dacă numărul total de ființe umane care trăiesc într-o altă țară decât cea în care s-au născut nu depășește 3%. În 2007, în Indicele KOF de globalizare economică, SUA se plasează pe locul 39, Germania pe 40, China pe 55, Brazilia pe 60, Coreea de Sud pe 62, Japonia pe 67 și India pe 105, deși toate, cu excepția Braziliei, se află cumva mai sus în ierarhia de „globalizare socială” (Marea Britanie este singura economie majoră din primele zece care au atât globalizare socială, cât și economică). Deși acest fapt poate sau nu să constituie un fenomen istoric temporar, pe termen scurt acest

impact total disproporționat poate avea serioase consecințe politice pe plan național și internațional. Aș putea avansa presupunerea că, într-un fel sau altul, rezistența politică, deși nu este în stare să reînvie politicile protecționiste formale, are șanse să încetinească progresul globalizării pieței libere în următorii zece sau douăzeci de ani.

Sper că acele capitole despre război, hegemonie, imperii și imperialism, starea actuală a naționalismului și transformările violenței și terorii publice au sens pentru cititor fără un comentariu suplimentar din partea autorului lor. La fel, nădăjduiesc, este și cazul celor două capitole despre democrație, cu toate că autorul conștientizează că este extrem de controversată încercarea de a arăta că una dintre cele mai sfinte vaci ale discursului politic occidental produce mai puțin lapte decât se consideră în mod obișnuit. În discursul public occidental sunt rostite mai multe stupidenii și vorbe goale despre democrație și îndeosebi despre calitățile miraculoase atribuite guvernelor alese de majoritățile aritmetice ale votanților care aleg între partide rivale, decât despre orice alt cuvânt sau concept politic. În retorica americană recentă, cuvântul și-a pierdut orice contact cu realitatea. Capitolele mele reprezintă o mică contribuție la sarcina necesară de a răci aerul fierbinte prin întrebuițarea rațiunii și a bunului-simț, rămânând în același timp dedicat cu fermitate guvernării pentru popor – întregul popor, bogați și săraci, proști sau deștepți, informați sau ignoranți – cu consultarea și consimțământul lor.

Textele adunate aici și actualizate atunci când a fost nevoie, susținute în majoritatea lor sub formă de conferințe în fața unor auditorii diferite, încearcă să surprindă și să explice situația în care se află lumea, sau mari părți din ea. Ele pot ajuta la definirea problemelor cu care ne confruntăm la începutul noului secol, dar nu propun programe sau soluții practice. Au fost scrise între 2000 și 2006 și, prin urmare, reflectă preocupările internaționale specifice ale acestei perioade, care a fost dominată de hotărârea guvernului SUA din 2001 de a impune o hegemonie planetară unică, denunțând prin aceasta convențiile internaționale acceptate, rezervându-și dreptul de a lansa războaie de agresiune sau alte operațiuni militare atunci când dorea și făcând în mod practic acest lucru. Dat fiind dezastrul

din Războiul din Irak, nu mai este necesar să demonstrăm că acest proiect era nerealist, iar chestiunea dacă am fi dorit să aibă câștig de cauză sau nu este, prin urmare, complet teoretică. Cu toate acestea, ar trebui să fie evident, iar cititorii ar trebui să își amintească faptul că eseurile mele au fost scrise de către un autor care este extrem de critic la adresa proiectului. Explicația constă parțial în forța și indestructibilitatea convingerilor politice ale autorului, inclusiv o ostilitate față de imperialism, fie al marilor puteri care pretind că le fac o favoare victimelor lor cucerindu-le, fie al oamenilor albi care își asumă în mod automat o superioritate pentru ei și pentru rânduielele în privința celor cu o altă culoare a pielii. Se datorează, de asemenea, unei suspiciuni justificabile în mod rațional a megalomaniei care constituie maladia ocupațională a statelor și a conducătorilor care socotesc că nu există limite ale puterii sau succesului lor.

Cea mai mare parte a argumentelor și minciunilor care justifică acțiunile SUA, începând cu 2001, emise de politicieni americani sau britanici, de avocați plătiți sau neplătiți, de oratori, agenți de presă, membri ai lobby-ului și ideologi amatori, nu trebuie să ne mai rețină atenția. Totuși, s-a constituit un caz cu o mai mică proastă reputație, nu pentru războiul din Irak, ci pentru propunerea generală ca intervenția armată transfrontalieră pentru menținerea sau constituirea drepturilor omului să fie legitimă și câteodată necesară într-o eră de barbarie, violență și dezordine globală în creștere. Pentru unii, acest lucru implică dezirabilitatea unei hegemonii imperiale la nivel planetar și în mod specific una exercitată de către singura putere capabilă de a o constitui, SUA. Această propunere, care poate fi numită imperialism al drepturilor omului, a pătruns în dezbaterile publice pe parcursul conflictelor din Balcani, care au apărut odată cu dezintegrarea Iugoslaviei comuniste, îndeosebi în Bosnia, ceea ce a părut a sugera că doar forța armată din exterior poate pune capăt neconținutului masacru reciproc și că doar SUA erau capabile și dispuse să folosească o atare forță. Faptul că SUA nu aveau niciun interes deosebit, istoric, politic sau economic, în regiune a făcut intervenția mai impresionantă și altruistă în aparență. Am remarcat acest lucru în eseurile mele. Cu toate că eseurile mele,

îndeosebi „Răspândirea democrației”, conțin motive pentru respingerea sa, anumite observații adiționale referitoare la această poziție nu par să fie deplasate.

Ea este în mod fundamental eronată din cauza faptului că marile puteri, urmărindu-și politica internațională, pot face lucruri care să le convină campionilor drepturilor omului și pot fi conștiente de valoarea de publicitate pe care o are acest lucru, dar așa ceva este complet incidental pentru scopurile lor, care, în măsura în care ele consideră că e necesar, sunt urmărite în ziua de azi cu nemiloasa barbarie ce reprezintă moștenirea secolului XX. Relația celor pentru care o măreață cauză umană este centrală cu orice stat poate fi una de alianță ad-hoc sau opoziție, dar niciodată de identificare permanentă. Chiar și cazul rar al tinerelor state revoluționare care caută în mod sincer să își răspândească mesajul – Franța după 1792, Rusia după 1917, dar nu și SUA izolaționiste ale lui George Washington – are întotdeauna o existență scurtă. Poziția implicită a oricărui stat este aceea de a-și urmări interesele.

Dincolo de aceasta, cazul umanitar de intervenție armată în afacerile statelor se sprijină pe trei supoziții: că în lumea contemporană se pot ivi situații intolerabile – de obicei masacre, sau chiar genocide – care solicită acest lucru; că nu sunt posibile alte căi de a le face față; și că, făcând acest lucru, beneficiile sunt mai mari decât costurile. Toate aceste supoziții sunt câteodată justificate, cu toate că, așa după cum dovedește dezbaterea referitoare la Irak și Iran, rareori există o acceptare universală despre ce anume constituie „situație intolerabilă”. Probabil că a existat consens în cele mai clare două cazuri de intervenție justificată: invadarea Cambodgiei de către Vietnam, care a pus capăt înspăimântătorului regim al „câmpiilor ucigașe” ale lui Pol Pot (1978), și distrugerea regimului de teroare al lui Idi Amin din Uganda, de către Tanzania (1979). (Desigur, nu toate intervențiile armate străine rapide și reușite în situații de criză locală au produs rezultate atât de satisfăcătoare – pentru exemple mai îndoielnice, luați în considerare Liberia, Timorul de Est.) Ambele au fost realizate prin scurte incursiuni și au produs beneficii imediate și probabil niște îmbunătățiri durabile, neimplicând vreo

abrogare sistematică a principiului stabilit de neamestec în treburile interne ale statelor suverane. Întâmplător, ele nu aveau implicații imperiale și nici nu au antrenat politici mondiale mai ample. Într-adevăr, atât SUA, cât și China au continuat să-l sprijine pe Pol Pot cel dat jos. Atari intervenții ad-hoc sunt irelevante pentru cazul dezirabilității unei hegemonii mondiale a SUA.

Nu așa s-a întâmplat cu intervențiile armate din ultimii ani, care au fost, în orice caz, selective, neatingând ceea ce, conform standardelor umanitare erau chiar cele mai teribile cazuri de atrocitate, îndeosebi genocidul din Africa Centrală. În Balcani, în anii '90, preocuparea umanitară, reprezenta cu siguranță un factor semnificativ, deși nu unicul. Probabil că, deși s-a susținut și opinia contrară, în Bosnia intervenția din exterior a ajutat la încetarea vărsărilor locale de sânge mai devreme decât în cazul în care războiul dintre sârbi, croați și bosniacii musulmani ar fi fost lăsat să se poarte până la încheierea sa, cu toate că în regiune continuă tulburările. Nu este sub nicio formă clar dacă intervenția armată din 1999 a reprezentat singura modalitate de a rezolva problemele ridicate de o rebeliune împotriva Serbiei a unui grup extremist minoritar din rândurile naționaliștilor albanezi din Kosovo, sau dacă ceea ce a pus capăt intransigenței sârbe a fost amenințarea unei invazii sau mai degrabă diplomația rusă. Baza sa umanitară a fost și mai îndoielnică decât în Bosnia, iar provocarea Serbiei constând în expulzarea în masă a albanezilor kosovari, victimele civile ale războiului însuși și câteva luni de bombardament distructiv în Serbia e posibil să fi înrăutățit situația umanitară. Nici relațiile dintre sârbi și albanezi nu s-au stabilizat. Totuși, intervențiile din Balcani măcar au fost rapide și, pe termen scurt, decisive, cu toate că până în acest moment nimeni, poate cu excepția Croației, nu are motiv să fie satisfăcut de rezultat.

Pe de altă parte, războaiele din Afghanistan și Irak începând cu 2001 au constituit operațiuni militare ale SUA desfășurate nu din motive umanitare, deși justificate din punctul de vedere al opiniei publice umanitare, pe motiv că au înlăturat niște regimuri dezagregatoare. Dacă n-ar fi existat 11 septembrie, nici măcar SUA nu ar fi socotit că situația din cele două țări necesită o invazie imediată.